

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w pozyskiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego

Author: Monika Sarnecka, Iwona Blicharska

Citation style: Sarnecka Monika, Blicharska Iwona. (2008). Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w pozyskiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego. W: M. Kycler, D. Pawelec (red.), "Biblioteka otwarta : wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego" (S. 188-194). Katowice : Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

*Monika Sarnecka
Iwona Blicharska*

Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w pozyskiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat

Początki działalności Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego przypadają na okres pełnej centralizacji ruchu wydawniczego. Władze państwowe utworzyły Centralę Obrotu Księgarskiego Dom Książki Polskiej, która całkowicie opanowała system dystrybucji książki. Instytucja ta posiadała wyłączność na sprzedaż hurtową i detaliczną produkcji wydawniczych, stała się monopolistą w imporcie i eksporcie książek w Polsce. Wkrótce okazało się, że jeden organ nie udźwignie ogromu prac związanych z dystrybucją wydawnictw. Nastąpiły więc zmiany organizacyjne, w wyniku których w każdym województwie powstały ekspozytury Domu Książki, utworzono Centralę Handlu Zagranicznego Ars Polona, pełniącą obowiązki związane z importem i eksportem wydawnictw. Powstała także Składnica Księgarska, która aż do lat 90-tych zajmowała się hurtem księgarskim w całym kraju. Działający przy składnicy Ośrodek Bibliograficzny publikował katalogi informacyjne w postaci „Zapowiedzi Wydawniczych”, „Nowości Tygodnia” czy też gotowych „Kart Katalogowych” i dostarczał bezpłatnie w ramach przesyłek z książkami. Na tej podstawie bibliotekarze analizowali ofertę i składali zamówienia. Ponadto dokonywano przeglądów książek w księgarniach, a do 1978 zestawy nowości dostarczano do biblioteki przez wybraną placówkę. Pozornie wszystko było proste, jedna sieć dystrybucji, gotowe oferty. W praktyce cenne książki były towarem deficytowym. Podupadająca gospodarka kraju w latach 80-tych dała się odczuć także na rynku książki. Bardzo często na półkach zalegała bezwartościowa literatura o tematyce polityczno-ideologicznej. Przeszarżałe urządzenia produkcyjne, trudności z papierem doprowadziły do wydłużenia procesu publikacji, ob-

nizenia ich jakości oraz znacznego wzrostu cen. Należy w tym miejscu podkreślić jak wielkie znaczenie miała współpraca bibliotekarzy z księgarzami. Owocem tej współpracy był w miarę kompletnie nasycony nowościami księgozbiór biblioteki. Wiele z tych placówek dziś już nie istnieje, ale te które pozostały wciąż z nami współpracują, a zawarte wówczas kontakty nadal przynoszą obustronne korzyści. Księgarze sprzedają książki, Biblioteka ma swoją półkę z nowościami oraz atrakcyjne rabaty.

Obecnie bibliotekarz ma możliwość dotarcia do wielu źródeł informujących o publikacjach polskich i zagranicznych. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- tradycyjne katalogi wydawnicze i księgarskie;
- elektroniczne katalogi wydawnicze i księgarskie;
- księgarnie i hurtownie internetowe;
- egzemplarze okazowe;
- bibliografie;
- oferty wydawnicze drukowane w czasopismach lub przesyłane pocztą elektroniczną¹.

W gromadzeniu księgozbioru Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego nie stosuje się żadnych ograniczeń pod względem form wydawniczych czy piśmienniczych. Prowadzone jest zarówno nabywanie literatury bieżącej, jak i uzupełnianie retrospektywne zbiorów², niezależnie od języka publikacji oraz miejsca i roku wydania (włącznie ze starymi drukami). Kompletowane są druki, mikrofisze, CD-ROM-y. Preferuje się jednak tradycyjne formy książki, które – choć zajmują więcej miejsca w magazynie – są wyżej cenione przez czytelników i nie wymagają korzystania z dodatkowego sprzętu. Profil Biblioteki określa formy i metody pracy nad księgozbiorem. Efektywność gromadzenia piśmiennictwa zależy w znacznym stopniu od merytorycznego przygotowania pracowników. Bowiem w największym stopniu odpowiedzialność za dobór, kompletność i aktualność zbiorów spoczywa na pracownikach oddziału gromadzenia. Polityka gromadzenia kształtuje proporcje udziału poszczególnych źródeł wpływu w pomnażaniu księgozbioru. Dla wydawnictw zwartych najkorzystniejszą formą gromadzenia jest zakup. Umożliwia on celowy, systematyczny, zgodny z potrzebami Biblioteki dobór wydawnictw.

---

¹ A. Muc: *Współczesne formy reklamy książki naukowej*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy”, 11 (2005) [dostęp: 10 III 2006], <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/59/muc.php>.

² W chwili obecnej staramy się, poza literaturą podręcznikową, naukową i popularnonaukową z zakresu odpowiadającego kierunkom reprezentowanym na uczelni, gromadzić pozycje uzupełniające dotychczasowe zbiory. W ten sposób uzupełniany jest księgozbiór harcnerski, zbiory dotyczące wieku XVIII, zwłaszcza w ujęciu historycznym oraz księgozbiór z zakresu literatury pięknej – światowej.

Tą drogą pozyskuje się ok. 70% nowych nabytków³. Zakupy książek kształtują się od wielu lat mniej więcej na tym samym poziomie, zwiększają się jednak nakłady finansowe, ponieważ rosłą cenę książek i koszty obsługi (np. opłaty pocztowe).

W artykule poddano analizie kwestie dotyczące zakupu naukowej literatury polskiej oraz zagranicznej, prowadzonego przez Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na przestrzeni czterdziestu lat.

Zakup antykwaryczny

Za początki działalności antykwarycznej można uznać drugą połowę osiemnastego wieku. Był to czas prężnie rozwijającego się księgarstwa oraz działalności antykwarycznej. W latach międzywojennych wielu wybitnych księgarzy prowadziło aktywną działalność antykwaryczną: wydawano katalogi i czasopisma antykwaryczne, współpracowano z bibliotekami i bibliofilami. Kilka lat po wojnie, wraz ze stosownym rozporządzeniem w 1951 narodził się antykwariat państwowy, a w 1956 rozpoczęto organizowanie aukcji bibliofilskich. Na aukcjach pojawiały się cenne i rzadkie okazy, często w pojedynczych egzemplarzach. Nabywcami były przeważnie biblioteki i inne instytucje naukowe, a także indywidualni miłośnicy dobrej literatury. Pierwsza aukcja została zorganizowana przez antykwariat w Krakowie. Taka forma sprzedaży książek z roku na rok cieszyła się coraz większym zainteresowaniem; dzięki niej wiele wartościowych książek przeszło z rąk prywatnych do zbiorów instytucji publicznych. Aukcja to także miejsce spotkań ludzi z branży, wymiana doświadczeń i okazja do zdobycia cennej wiedzy. Szczyt działalności antykwarycznej przypadła na przełom lat 70-tych i 80-tych. Liczba antykwariatów szybko się rozrastała i stawała coraz dostępniejsza dla przeciętnego użytkownika książki. Antykwariaty nie tylko sprzedawały, ale i zaczęły skupować książki bezpośrednio od ludzi.

Nawiązanie współpracy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego z antykwariatami przypada na koniec lat 70-tych. Początkowe uczestnictwo pracowników w aukcjach zostało zastąpione przez

---

³ Dotychczas zagadnienia związane z problematyką zakupu publikacji przez biblioteki były poruszane w literaturze przedmiotu głównie przy okazji omawiania zasad i sposobów gromadzenia zbiorów. Por. J. Dunin: *W sprawie aktualnych problemów gromadzenia bibliotecznego*. „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 17–29; E. Gala: *Metodyka opracowania zasad gromadzenia zbiorów w bibliotekach Stanów Zjednoczonych*. „Przegląd Biblioteczny” 1996, nr 2/3, s. 143–157; L. Biliński: *Zakup książek – depozyty – zamówienia publiczne*. „Poradnik Bibliotekarza” 2004, nr 2, s. 3–5; A. Mężyński: *Gromadzenie piśmiennictwa naukowego w bibliotekach sieci Polskiej Akademii Nauk*. „Przegląd Biblioteczny” 1987, nr 1, s. 45–54; A. Olejnik: *Wybrane zagadnienia gromadzenia zbiorów w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. „Przegląd Biblioteczny” 1984, nr 2, s. 245–248; Z. Żmigrodzki: *„Obyś zbiory gromadził” – dylematy czasu obecnego*. „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 31–37.

korespondencyjne zakupy, co jest praktykowane do dzisiaj. Biblioteka ściśle współpracowała z antykwariatami katowickimi do początku lat 90-tych; dzięki temu BUŚ mogła liczyć na własną półkę z literaturą. Z biegiem lat współpraca zanikała, gdyż antykwariaty proponowały coraz mniej interesującą dla biblioteki ofertę, a okres przemian gospodarczych po 1989 doprowadził wiele placówek do prywatyzacji bądź likwidacji. Obecnie zaopatrujemy się w antykwariatach z Krakowa, Kielc, Bydgoszczy, Poznania, Łodzi i Warszawy⁴. Zakupów dokonujemy korzystając z nadsyłanych ofert i katalogów aukcyjnych. Aukcje odbywają się raz na kwartał z przerwą w okresie letnim. Każda oferta napływająca do Biblioteki jest dokładnie sprawdzana i analizowana. Następnie w porozumieniu z Komisją ds. Kształtowania Zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, zostają wybrane pozycje do zakupu oraz maksymalna kwota jaką możemy przeznaczyć na ten cel. Jeśli zaproponowaliśmy najwyższą cenę i nie ma zainteresowania ze strony instytucji posiadających prawo pierwokupu⁵, wówczas książka staje się naszą własnością.

Zakup publikacji zagranicznych

Zakup literatury zagranicznej funkcjonował na innych zasadach. Książki kupowano za dewizy przyznawane raz w roku w określonej kwocie przez Komitet Badań Naukowych. Zamówienia składano na specjalnych blankietach i przesyłano do Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, instytucji upoważnionej do sprowadzania publikacji zagranicznych. Ośrodek po zgromadzeniu zamówień wszystkich placówek naukowych, wysyłał je do wcześniej wspomnianego jedyne go importera literatury obcej CHZ Ars Polona. W gestii Biblioteki było zaopatrywanie w książki zagraniczne nie tylko na potrzeby BUŚ, ale również bibliotek wydziałowych i instytutowych. Brak innych możliwości zdobycia wydawnictw zachodnich powodował ogromne zapotrzebowanie na konkretne zagraniczne tytuły. Bibliotekarze mieli trudne zadanie a naukowcy byli zawiedzeni. Podział fiszek odbywał się wedle ściśle określonych przez Uczelnianą Komisję Biblioteczną zasad. Książki zamawiano z wielką rozważą i po częstych konsultacjach. Prawdziwym sercem handlu zagranicznego były Międzynarodowe Targi Książki⁶ organizowane od 1956 w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie.

---

⁴ M.in. Antykwariat Naukowy im. J.K. Żupańskiego w Poznaniu, Antykwariat Wójtowicz z Krakowa, Antykwariat Naukowy J. Płóciennik, M. Sobczak w Łodzi, Antykwariat „Rara Avis” z Krakowa, Antykwariat Naukowy Andrzej Metzger z Kielc, Antykwariat „Poliart” Beata Kalke, Antykwariat Naukowy Emax z Łodzi, Antykwariat „Tom” z Warszawy, Krakowski Antykwariat Naukowy.

⁵ Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska.

⁶ Por. J. Włodarczyk: *Marketing targowy w trzech pigułkach*. „Megaron” 1996, nr 10, s. 20–22. Do dzisiaj Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie oraz Targi Książki w Krakowie, stanowią znakomitą okazję do za-

Odwiedzający je bibliotekarze mogli zapoznać się z ofertą zagranicznych wydawców i złożyć zamówienia w punktach przyjęć. Była to forma umowy, której realizacja następowała później. Ponadto zbierano ze stoisk katalogi i oferty, które były cenną lekturą i źródłem informacji niezbędnych w pracy bibliotekarza. Po targach część książek trafiała do sprzedaży bezdewizowej, co oznaczało złożenie zamówień i odesłanie ich do Ars Polony.

Tak przedstawiał się zakup książek zagranicznych aż do 1989. Odstąpiono wówczas od centralnego przydziału dewiz, zmieniały się zasady dystrybucji książek zagranicznych, rosła konkurencja, która doprowadziła do tego, że wybieramy z wielu ofert najkorzystniejszą. Zniknęły problemy ze sprowadzaniem nowości, sztuką natomiast stał się wybór wartościowych tytułów z masy napływających ofert. W 1991 nastąpiła zmiana dotycząca finansowania zakupu książek zagranicznych, którego skutkiem była decyzja o zwolnieniu Biblioteki z obowiązku zapatrywania w literaturę obcą pozostałych bibliotek Uniwersytetu Śląskiego. Biblioteka stała się jedynie pośrednikiem przy składaniu zamówień. Obecnie współpracujemy z dystrybutorami literatury obcej w kraju oraz za granicą⁷. Otrzymujemy gotowe oferty w postaci egzemplarzy okazowych bądź zamawiamy już konkretne tytuły. Współorganizujemy wystawy książek zagranicznych, dzięki czemu pracownicy naukowcy mają wpływ na kształt księgozbioru. Dotychczas głównymi organizatorami tego typu imprez były firmy pośredniczące w imporcie i dystrybucji zagranicznej literatury naukowej: International Publishing Service i ABE Marketing.

Zakup literatury polskiej

Przełom lat 80-tych i 90-tych to także wielkie zmiany na rynku książek polskich. Zniesienie cenzury, limitu na papier, likwidacja bądź prywatyzacja instytucji nakazowo-rozdzielczych stworzyła nowe możliwości. Zaczęły powstawać firmy prywatne. Nastąpił niekontrolowany wzrost sprzedaży książek. Pojawiły się nowe kanały dystrybucji książek (hurtownie, kluby książki, księgarnie internetowe).

Hurtownie książek szczyt swojej działalności osiągnęły w latach 1990–1992. Najczęściej funkcjonowały na zasadzie komisji, przejmując książki od wydawnictw i sprzedając z zyskiem

---

poznania się z szeroką ofertą wydawniczą, nowościami i zorientowania się w planach wydawniczych wielu oficyjn jednocześnie.

⁷ Do najważniejszych należą: ABE Marketing Warszawa (filia Gliwice), IPS – International Publishing Service (filia Kraków), Kubicz – Book Center (Wrocław), P&W Halina Pełka i Mariusz Wysocki (Łódź), Omega Press (Nowy Sącz), Nowela (Poznań), Nestor (Kraków), „Slavica” (Warszawa), Picart International (Słupsk) i Starkmann (Londyn).

detalistom. BUŚ rozpoczęła współpracę z hurtowniami w 2001. Zasadniczym czynnikiem decydującym o wyborze dostawcy jest wysokość uzyskiwanego rabatu, ale nie jest to warunek bezwzględny. „Oprócz zwykłego dostarczania zamówionych tytułów liczą się jeszcze takie elementy współpracy, jak: termin realizacji zamówień, dostarczenie informacji o nowościach, zamówieniach niezrealizowanych, transport na koszt firmy realizującej zamówienie, dostarczenie wcześniej egzemplarzy okazowych, które są podstawą do generowania zamówień. Ważna jest kultura współpracy, rzetelność dostawcy, brak pomyłek na fakturach, skrupulatność w obiegu dokumentów. Faktury kwalifikujące się do wycofania z powodu pomyłki wstrzymują proces przyjmowania i wprowadzania książek do systemu”⁸. Zakupy w hurtowniach książek są dla nas bardzo korzystne. Posiadają one specjalną ofertę tytułową dla bibliotek, często proponują – co ważne – wysokie rabaty i dostarczają towar na miejsce. Dostawcy przyjeżdżają z książkami co dwa, trzy tygodnie. Przejrzenie książek, pozwala bibliotekarzowi zorientować się w ich obiektywnej i użytkowej wartości i dokonać właściwego wyboru.

Innym źródłem zakupu są księgarnie internetowe⁹, oferujące publikacje naukowe i popularnonaukowe, a także literaturę piękną polską i obcojęzyczną, książki o sztuce, albumy, wydawnictwa multimedialne. Profesjonalne księgarnie internetowe, oprócz dużego asortymentu tytułów, proponują prezentacje każdej pozycji, zawierające recenzje, fragmenty książek, zdjęcia okładek. Śledzenie bieżącej oferty księgarni internetowych umożliwia bibliotekarzom kupowanie, i zorientowanie się w nowościach rynku księgarsko-wydawniczego. Swoje strony oraz księgarnie internetowe posiadają również wydawnictwa, co jeszcze bardziej ułatwia dotarcie do poszukiwanych nowości. Jednak niewielkie możliwości negocjowania cen i rabatów powodują, że taka forma zakupów jest ograniczona.

Pod koniec 1996, gdy firma Max Elektronik opracowała program komputerowy dla oddziałów zajmujących się gromadzeniem, zrezygnowano z kartoteki dezyderatów, zamówień i przybytków w formie pisemnej. Wszelkie informacje są dostępne w module Gromadzenia. Przy znacznym usprawnieniu pracy, pracochłonność niektórych zadań jest większa, ale jednak czytelniejsza i bardziej precyzyjna jest informacja o zbiorach. Bardziej skomplikowane jest fi-

---

⁸ E. Goumissi: *Zakup książek bezpośrednio u wydawcy – wybór czy konieczność? Charakterystyka dostaw literatury krajowej*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy Materiały Konferencyjne” [online] 2005, nr 11 [dostęp: 10 III 2006], <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/goumissi.php>.

⁹ Główna Księgarnia Naukowa im. B. Prusa (www.gkn-prus.com.pl/), Księgarnia Internetowa Liber (<http://www.liber.com.pl/>), Merlin (<http://www.merlin.com.pl/>), Księgarnia Internetowa eXlibris (<http://www.exlibris.com.pl/>), Księgarnia Internetowa Gandalf (<http://www.gandalf.com.pl/>).

nansowanie zakupów. Komputeryzacja działu była powodem zmian jego struktury, coraz więcej czynności się zazębia, dlatego każdy pracownik musi orientować się we wszystkich zagadnieniach dotyczących pracy w dziale gromadzenia. Interdyscyplinarny profil zbiorów BUŚ wymaga korzystania z wielu źródeł. Do obowiązków pracowników gromadzenia należy przeglądanie wszelkich materiałów zawierających informacje o mających się ukazać lub opublikowanych wydawnictwach, wyszukiwanie wiadomości o sympozjach i konferencjach naukowych, śledzenie rozwoju nauki. Zdarza się, że istniejące materiały informacyjne nie wystarczają dla potrzeb gromadzenia. Jak słusznie zauważyła Alicja Olejnik: „Konieczne jest ustalenie stopnia przydatności poszczególnych źródeł w zależności od celu, jakiemu mają służyć. Naukowa literatura bibliotekarska niewiele miejsca poświęca sprawom gromadzenia zbiorów. Niejednokrotnie traktuje się je jako czynność techniczną, regulowaną odpowiednimi przepisami (...), podczas gdy gromadzenie zbiorów wymaga fachowości, kompetencji oraz wiedzy interdyscyplinarnej i odpowiedniego aparatu informacyjnego”¹⁰.

Abstract

The article analyses issues of purchasing Polish and foreign scientific literature done by the University of Silesia Library in the last 40 years. The authors tried to show the changing tendencies in getting the books from antiquarian bookshops, purchase of Polish and foreign publications.

---

¹⁰ A. Olejnik: *Wybrane zagadnienia gromadzenia zbiorów w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. „Przegląd Biblioteczny” 1984, nr 2, s. 248.

